

Първата книга на критика до голяма степен определя и бъдещото отношение на публиката към проявите му. Тя е и най-истинското негово лице. Онова, което си създава догогава в периодиката, като че ли се развива в паметта при допира с малката книжка от библиотеката „Смяна“. Но до този момент критикът вече е оформил своя характер. Книгата идва да ни увери в неговите силни и слаби черти. Тя може и да ни заблуди с нещо, може тенденциозно да усили някакво наше наблюдение относно този характер, но едва ли ще скрие критерия на автора.

Ето защо от него тръгваме при разглеждане на първата книга на младия критик Христо Стефанов. Дори ако започнем от най-външното — подбора на авторите, взната веднага ще се наклони в положителна посока. Няма да открием портрети на „средни“ писатели. И Богомил Райнов, и Любомир Левчев, и Георги Алексиев, и Евтим Евтимов, и Андрей Гуляшки, и Павел Матев са ярки индивидуалности-творци със „силно лице“ в съвременната българска литература. Именно при размисъла над големите автори, колкото и много да е писано за тях, личи висотата на оценката и нейната дълбока многоизмеримост. Ето защо сме и склонни да простим отсъствието на отрицателни, на липсата на „отрицателни“ портрети — нещо, с което Христо Стефанов ни е „привикнал“ от проявите му в литературния печат. Изборът на Христо Стефанов показва най-вече зряло виждане на върховете постижения в литературата ни. Това е и причината още в началото да повярваме на критерия му. След прочита на тези 230 страници не можем да останем равнодушни и от друг признак на висока изискателност — избора на онези творби и герои при разглеждането на едно цялостно творчество, които най-панорамно представят авторите. При Богомил Райнов това е т.нар. „нова проза“, включваща такива книги като „Тютюневият човек“, „Пътят за Санта Крус“, „Този странен занаят“, „Елегия за мъртвите дни“, „Третият път“ и „Черните лебеди“. При Андрей Гуляшки това са героите Авакум Захов и Анастас Буков. При Костадин Кюлюмов фокусът е насочен към „Момъкът и планината“ и „Залезът“. При Павел Матев това е стихосбирката „Внезапни паузи“, а при Марко Ганчев — „Огледало за обратно виждане“. Качеството да отсееш по-дребното и да оставиш в шепите си „едрото зърно“ (при тези толкова продуктивни автори) не е качество за пренебрегване. Повтарям тази „брадата истина“ за литературнокритическия труд с единствената цел да бъде съпоставен с други критически прояви, където всеядността е популярно верую. Повтарям я, за

да подчертая критерия на критика при избора на главното в продукцията на изследваните поети и писатели.

В самия анализ също се докосваме до високите изисквания на Стефанов и до интересни методологически сполуки. Той е търсил и намерил най-характерната черта на портретуването. И тръгвайки от нея, доказвайки я, критикът ни извежда един оригинален и верен образ на твореца. Особено показателен в този смисъл е портретът на Костадин Кюлюмов, наречен „Преображенията на документалното начало“. Но нека цитираме основния момент в разработката: „И тук стигаме до нещо много интересно, което според мен е в основата на творческото своеобразие на писателя: от една страна, у него е много силен пиететът пред факта (разр. Х. С.) „Каквото е било“ — така, струва ми се, би могъл да звучи неговият девиз“ (стр. 52). Извеждайки тезата си от този „изходен пункт“, Хр. Стефанов доказва чрез същински примери влечението на Кюлюмов към документалното. Нещо повече, критикът предрича и бъдещето: „Впрочем с каквото и да ни изненада Костадин Кюлюмов, в това отношение, струва ми се, той няма да изневери на себе си: в предпочитанието си към истините на историята, към точността на документалното начало, което се въздържа в неговите белетристични творби“ (с. 60). Нещо, което се доказва в новопоявилите се след излизането на книгата произведения на Кюлюмов. В „Митове на историята“ Хр. Стефанов също „засича“ характерното, физиономичното в прозата на Георги Алексиев. Отгласвайки се от него, критикът изгражда портрета на писателя като „раздаване“ на своеобразие. Подобен подход можем да забележим и при портретите на Любомир Левчев и Евтим Евтимов.

Критикът е изцяло в съвременността. Чрез работите си той не изследва само днешния писател или неговия съвременен герой, а се визира във възгледите на първия и втория по проблемите на съвременността. По този начин Христо Стефанов чрез критическия си текст отива и към пряко изследване на обществената съвременност като предпоставка за литературно осмисляне и развитие. Този белег най-ярко се откроява в портрета за Марко Ганчев — „Раздвоението на лирика“, и в статията „Наблюдения над развитието на младата белетристика“ и „Сред младата поезия“. Тук е мястото да кажем, че именно в последните две най-рязко и най-точно е очертан днешният, а навярно и бъдещият характер на критика Христо Стефанов — полемичен, богат на впечатления и на интереси, неочаквани хрумвания, чрез които изгражда една обемна оценка на младата белетристика и поезия. Тези статии заслужават по-голямо внимание, защото имат приносен характер в определяне движението на младата проза и поезия.

зия. След „Дебютната вълна“ на Здравко Чолаков „Наблюдения над развитието на младата белетристика“ е пръв по-сериозен опит за очертаване на „новия герой“ на такива прозаисти като Росен Босев, Димитър Коруджиев, Георги Величков, Владимир Зарев, Рашко Сугарев, Станислав Стратиев, Божидар Томов, Янко Станоев, „новите аспекти на „селската“ тема у автори като Димитър Яръмов, Любен Петков, Георги Марковски, Димо Димовски и др. В статията се срещаме с оригинални и убедителни наблюдения — от „поуките“ на „инфантилната проза“ за автори като Росен Босев, Божидар Томов и Янко Станоев, до откриване на някои отрицателни за развитието на писателския тенденции, както и случаят с Кънчо Атанасов. Защитена и доказана е тезата на Христо Стефанов за влечението на младата белетристика към нравствено-философски проблеми или пък за търсенията на младите писатели в света на историческата проза, което той определя като „закономерно продължение и пряко следствие от интереса им към съвременността, от желанието да се долови „триизмерният“ ѝ — в единството на минало, настояще и бъдеще — облик“ (с. 185). Във втората статия — „Сред младата поезия“, прави впечатление умението на критика да изведе причините, породили дебютния взрив през последните години, като тръгне от „тихата лирика“ и по-точно от поетико-стиловото ѝ своеобразие. Точни и характерологични са свособразно изградените „малки“ портрети на поети като Марин Георгиев, Петър Боруков, Таньо Клисуров, Борис Христов, Георги Борисов. Втората книга на Миряна Башева, появила се неотдавна — „Малка зимна музика“, — като че ли потвърди някои от основателните забележки на Христо Стефанов по „Тежък ха-

рактер“. Критерият на критика е на висотата на изискванията на нашия съвременник — богат на интелектуална енергия и със завидна поетическа култура.

Когато уточняваме успехите на „Погледи към съвременната проза и поезия“, не можем да не се спрем на сочността на критическия изказ — основен момент за достигане на такъв тип четиво до читателя. А Ефрем Каранфилов, когато писа за книгата, забеляза и нещо друго интересно: „И нещо потънко — критикът се стреми да пише по един начин за Богомил Райнов, по друг — за Гуляшки, по трети за Левчев, без да губи своя собствен стил“ (вж. Литературен фронт, 20. XI. 1980). В това е и крайният успех на младия критик.

Като цяло книгата на Христо Стефанов е една среща с търсец творец, за когото критиката е анализ на обществени процеси, на намиране мястото на водещите писатели в тях като духовни водители на нацията. Тя е среща и с един нетрадиционен, особен характер на критик, който предпочита да бъде по-остър, отколкото средно безличен. Книгата ни дава усещането за грижата на младата критика към врстниците, проявили се в младата проза и поезия. Но не без критичност, със самотоволно потупване по рамото, а с поглед — трезв и откриващ онези недостатъци на младата литература, без които бъдещето ѝ е съмнително. Ако чрез първата книга публиката определя интереса си за в бъдеще към дадения творец, то „Погледи към съвременната проза и поезия“ би могла да се определи като възбудител на траен читателски интерес, на вяра в едно талантливо литературнокритическо дело.

Николай Петев